

LJUBIŠA DESPOTOVIĆ
FAKULTET ZA KULTURU I MEDIJE
MEGATREND UNIVERZITET
BEOGRAD

**GEOPOLITIKA IDENTITETA:
SRPSKI NACIONALNI IDENTITET - POLITIČKI, RELIGIJSKI,
ISTORIJSKI, KULTURNI, ETNIČKI I DRUGI ČINIOCI KAO
FAKTORI NJEGOVOG FORMIRANJA**

Sažetak: U radu se nastoje naznačiti vrste i modeli nacionalnih identiteta, kao i uloga kulturnih, istorijskih, religiozno-konfesionalnih, etničkih, i političkih faktora u nastanku srpskog nacionalnog identiteta. Posebno se istražuje uloga protonacionalnih pokreta na nastajanje modela savremene nacionalne države, kao i uloga nacionalne države na nastanak modernog nacionalnog identiteta. Jedan deo rada je posvećen i modelu tzv. sintetičkih nacija kao specifičnom političko-identitetskom fenomenu Balkana i Srednje Evrope. U radu se takođe analizira i jedan do geopolitičkih faktora koji je uticao na formiranje srpske identitetske osnove.

Ključne reči: Srbi, politika, religija, kultura, etnos, identitet, nacija, država.

Proces razbijanja SFR Jugoslavije, proizveo je mnoge nesagledive posledice, po narode koji su činili njen politički i konstitutivni supstrat. Haos nastao na njenim razvalinama, otvorio je niz novih ali i starih problema, koji su nastali košmar učinili još većim. Cepale su se porodice, kidale rodbinske veze, brisali životi, nestajali čitavi identiteti i istovremeno nastajali novi ili obnavljali stari, zapušteni i zarozani identiteti a sve u cilju vaspostavljanja novih pseudodržavnih tvorevina i borbe za njihovu međunarodnu legitimaciju i priznanje. Etnička čišćenja, ratni zločini, i druga nepočinstva nad pripadnicima naroda drugačijih identitetskih osobnosti, prekrajanje granica i izgoni čitavih etno-nacionalnih zajednica sa vekovnih područja i njihovo brisanje sa geografskih i političkih mapa, samo su neka od najtežih posledica minulih ratova iza kojih je stajao državno-politički inženjering stvaranja novih nacionalnih država na prostoru bivše SFRJ. Kada su utihnuli topovi, bitke su se rasplamsale na planu politike, kulture, religije, nauke, medija, vođene samo jednom idejom i potrebom - konstituisati, utemeljiti, konsolidovati, afirmisati i učvrstiti "nove" identitete, udahnuti im život i snagu, obezbediti prijemčivost, ukoreniti trajanje i obezbediti im što veći broj pristalica.

U nauci, osobito istoriografiji otvaraju se opsežni radovi na dizajnu ili redizajnu nacionalnih identiteta. Literatura koja tematizuje ove procese nepodeljeno ističe presudnu ulogu novoformiranih država u stvaranju novih sintetičkih nacionalnih identiteta. Zakasneli za devetnaestovekovnim uzorima, nacionalni delatnici preskaču protonacionalnu fazu razvoja (osim u slučaju formiranja nacionalnog identiteta kod Srba) obnavljaju značajnu ulogu države i drugih državnih institucija i sistema (obrazovanje, nauka, kultura, policija, vojska, mediji) za formiranje i dizajniranje novih etno-nacionalnih identiteta. Na delu je kao i u Nemačkoj u 19. veku proces *sakralizacije vlastite istorije* i njeno upodobljavanje potrebama novoformiranih nacionalnih identiteta. "Pri tom se ne sme prevideti način na koji je u Nemačkoj sakralizacija istorije i politike zauzela mesto ustava, političkog vaspitanja i demokratizacije. U sekularizovanoj epohi nacija postaje konačna i najviša vrednost; ona se nalazi u središtu jedne profane religije. Nacionalni spomenici su svetišta, mesta na kojima pojedinac može da učestvuje u kultu nacije i da oseti jezu od onog najsvetijeg. Propovedi koje se drže na takvim mestima u službi su političkog vaspitanja. One pridobijaju karakter svečane narodne pedagogije. Njihov je cilj da jednu amorfnu masu pretvore u čvrstu formaciju jasnih kontura - "naciju". (A. Asman, 2002: 51.)

Ratovi za "jugoslovensko nasleđe", uz ostalo, su imali i izraženu geopolitičku i geostratešku dimenziju. Danas, je to prostor u kome se susreću i sudaraju interesi: Nemačke koja je obnovila svoj uticaj posebno u Sloveniji i Hrvatskoj i dosegla do jadranskih luka; Amerike, koja vojno prisutna, odatle ima mogućnost destabilizacije Evrope (tzv. "meki stomak Evrope"), kontrole Nemačke i "podunavskog puta", pritiska i potiskivanja Rusije, dominacije na Jadranu i Balkanu, nametanje svojih globalnih "vrednosti"; Rusije koja se na Balkanu uvek dokazivala kao velika sila a na kome je danas jedva ima; Turske koja je obnovila svoje imperijalne ambicije; Italije koja nastoji da na početku novog veka postane gospodarica Jadrana i prodre do "okuke Dunava" koja joj otvara veličanstvene portale Istoka." (Lj. Dimić; 2005, 24.) Francuske, koja bi da obnovi svoju geopolitičku ulogu koju je imala u devetnaestom veku, na prostoru Balkana, osobito Srbije i srpskih zemalja. Ne treba ovom prilikom zanemariti ni aspiracije Austrije i Mađarske, na obnovu predtrianonske državne strukture, kojom bi se u velikoj meri ostvarila teritorijalnim cepanjem srpske državne celine na severu Srbije.

IDENTITET I NACIJA- ODREĐENJE I GENEZA POJMOVA

Još od vremena antičke Grčke (Platon i Aristotel), pojam identiteta se vezuje za činjenicu zajedničkog porekla, pripadnika jedne političke zajednice, i osećanja prijateljstva i ljubavi među građanima koji taj identitet dele (grčki pojam *tautotes* i latinski ekvivalent *identitas*). Iako u jednom delu savremene literature osporavan, pojam *kolektivni identitet*, kao oblik svesti i emocija zasnovan na osećanju pripadnosti jednoj široj zajednici, nasuprot neosporene individualne perspektive identiteta, zadržava i dalje, kako svoju teorijsku tako i metodološku plauzibilnost. Proširen pojomom *istorijskog identiteta* pojam kolektivnog identiteta dobija svoj puni sadržaj ali i

temporalnu dimenziju koja ga utemeljuje i kontekstualno određuje. "Pojam historijskog identiteta je koristan jer doprinosi razumevanju sukoba unutar društva isto kao i sukoba između naroda i nacija razdiranih višestrukim historijskim i kulturnim pripadnostima." Značaj ovog stanovišta je pre svega u tome što, pored isticanja njegove historijske dimenzije, ukazuje i na mogućnost postojanja podeljenog identiteta tj. na činjenicu da se grupe s izvorno jedinstvenim historijskim identitetom kasnije mogu da razdvoje i razviju različite čak i suprotstavljene identitete." (B. Stojković, 2008: 22) Što je svakako bio slučaj sa većinom naroda, koji su činili osnovni etnički supstrat bivše SFRJ. Neosporno je da je historijska perspektiva većine naroda na ovom prostoru imala zajedničke ili slične elemente (identifikatore), da bi se kasnije njihova moderna identitetska diferencijacija okrenula protiv njih samih stvarajući *suparničke ili suprotstavljene identitete*. Jasno je da su neki od ovih identiteta, bez obzira na zajedničku im temporalnu dimenziju, svoju identitesku razliku gradili na pojmovima *projektivnog identiteta* (identitet zasnovan na projektivnom doživljaju i predstavama o zajedničkoj budućnosti, sa uspešnim ili manje uspešnim historijskim konotacijama) na primer bošnjački i crnogorski identiteti. "Politika se ponajprije, osobito u prelaznim razdobljima, sastoji dobrim dijelom od definiranja novih grupnih identiteta, čime se legitimiraju njihove težnje i motiviraju na borbu - i ujedno od kandidiranja za vodeću ulogu novog aktera. Nacionalni i klasni, ili razredbeni identitet definiiraju se upravo u tom smislu, koji je snažno i barem u početku, privremeno projekcijski.." (F. Ceruti, 2006: 34.)

Neki drugi pak, na bazi tzv. *proživljenog identiteta* (koji je ukupni odraz savremenog života začinjen nekim historijskim ili projektivnim slikama novoformirane nacionalne zajednice), na primer hrvatski ili makedonski identiteti . U oba primera radi se o tzv. sintetičkim nacionalnim identitetima. "Katkad je identitet, to više "izmišljen" što više prevladava motivacijski element, gotovo kao poziv da se uđe i učini danas nešto u identitetu koji će postojati samo u budućem pamćenju (...)" (F. Ceruti, 2006 : 34.) U praktičnom smislu tri su faktora bila odlučujuća po Hobsbaumu za nastanak nacionalnih država. Te kapacitete u devetnaestom veku nisu mogli imati svi narodi željni svoje nacionalne emancipacije. Prvi faktor, jeste živa historijska povezanost sa državom, bilo postojećom ili onom iz prošlosti, drugi, postojanje kompaktne kulturne elite, nacionalne književnosti i domaćeg administrativnog jezika, i treći faktor, dokazana sposobnost i vitalnost za osvajanje ili oslobađanje od strane dominacije. (E. Hobsbaum, 1996; 16) .

"Za naš rad, bitna je distinkcija koja se pravi u pristupu određenja tipa nacionaliteta, pogotovo kada se ona vrši u odnosu na građanski (politički) i etnički (nepolitički) tip nacije. Ova dva modela ali i historijska iskustva nastanka nacije, u bitnom određuje kako sam tip nacionalizma, tako i stepen napetosti na relaciji građanskog i etničkog principa. Na primeru francuskog i nemačkog modela, to će se moći objasniti na vrlo plastičan način. Francuska ideja nacionaliteta koja je nastala u procesu radikalnog rastakanja tzv.starog režima, fokusirala se na institucionalni i teritorijalni okvir države, sa snažnim naglaskom na političkom jedinstvu građanstva u narastanju, koje svoj nacionalni okvir postavlja u kontekst jednog zajedničkog političkog predstavništva, jednog zakona i istih političkih ustanova. Otuda se nacija u Francuskoj (građanskoj) percepciji doživljava kao "političko telo" udruženih ljudi koji su pod vlašću zajedničkih zakona, i politički reprezentovani od jednog političkog

predstavništva. "Francusku nacionalnost predstavljaju francuski državljani a etnicitet, istorija, jezik ili neko drugo narečje kojim se govori kod kuće, bili su nebitni za definiciju nacije". Nemački koncept, partikularistički po svom karakteru (suprotan građanskom principu univerzalizacije) i organicistički po suštini, podrazumevao je rasnu, kulturnu, jezičku i narodnosnu zajednicu, kao jedan vid etnokulturnog jedinstva, zaokružen teritorijalnim i državnim okvirom. Etnokulturna i etatistička ideja nacije, bila su dva noseća temelja nemačkog poimanja nacionaliteta. "Nacija je ujedinjeni i mobilizirani "državotvorni narod" (staatvolk). Nacija je dakle, rezultat jedne planske i konstrukcijske delatnosti države." (Lj. Despotović, 2008; 38.)

"Za razliku od suverene nacije koja se stvarala na prirodan način tokom dužeg vremenskog perioda, i na etničkim teritorijalnim celinama na kojima je vekovima obitavala, kao i na osnovama jednog jezičkog identiteta, kulture, nacionalne svesti, i nacionalne države kao izraza njene pune suverenosti, *sintetičke nacije su stvarane pod presudnom ulogom vladajućih elita okupljanjem delova različitih naroda, ili različitih verskih identiteta istog naroda, stvarajući i gradeći veštačku svest o pripadanju jednoj zajednici, i novoformiranoj državnoj jedinici.*" Bitna razlika između suverene i sintetičke nacije je u tome što se ova poslednja može izmisliti i u kratkom političkom postupku uvesti u život, a suverena nacija je stvarana nesvesnim socijalnim procesima koji su trajali više vekova." (M. Ekmečić, 2002, 52.) Tako sagledan pojmovno teorijski koncept sintetičkih nacija u sebi sažima nekoliko važnih momenata - dimenzija :

a) *temporalna dimenzija* - treba da ukaže na dvostruki temporalni karakter formiranja sintetičkih nacija, jedan koji taj proces situira u dvadeseti vek (zakasnela faza formiranja nacija) a druga na kratkotrajan vremenski interval u kome su te nacije stvorene .

b) *spoljno-politička dimenzija* - ukazuje na snažan upliv spoljnopolitičkog faktora u formiranju sintetičkih nacija, koje ne samo da planiraju nego i maksimalno ubrzavaju ovaj proces.

v) *prostorno-geografska dimenzija* - ukazuje na činjenicu da su se procesi stvaranja sintetičkih nacija odigrali na prostoru Balkana i Srednje Evrope.

g) *geopolitička dimenzija* - daje ukupnu kontekstualnu strukturu procesa formiranja sintetičkih nacija, ukazujući na širi civilizacijsko-kulturološki sukob koji se nalazio u zatamljenoj pozadini ovog procesa .

d) *religijsko-konfesionalna dimenzija* - ukazuje na dominantno religiozno-konfesionalnu komponentu identitetske strukture sintetičkih nacija kao jedan od najvažnijih segmenata njenog formiranja.

đ) *etatološka dimenzija* - naglašava državno nacionalni karakter novoformiranog identiteta sintetičkih nacija, a posebno naglašenu ulogu novoformiranih država u propagiranju i konsolidaciji novih nacionalnih identiteta.

e) *identitetsko-konsolidaciona dimezija* - pokazuje potrebu intezivne identitetske konsolidacije i političkog redizajna novoformiranog sintetičkog identiteta.

ž) *jezičko-lingvistička dimenzija* - ukazuje na potrebu preimenovanja jezika, njegovu novu standardizaciju i leksičko "obogaćenje".

i) *civilno-gradanska dimenzija* - ističe ulogu upotrebe civilnog društva rimokatoličke provenijencije i drugih oblika civilnog organizovanja i delovanja u cilju religijsko-konfesionalne i nacionalne homogenizacije.

j) *regionalno-etnička dimenzija* - naglašava važnost regionalnih identitetskih osobnosti i etničko-konfesionalnih specifičnosti kao bazu za formiranje novih sintetičkih nacija.

Takvih procesa je bilo na prostorima Istočne i Srednje Evrope, a naročito na prostoru Balkana. Savremeni procesi *evropske regionalizacije* takođe su na tragu stvaranja sintetičkih nacija, forsirajući formiranje malih država, na bazi *regionalnih identiteta*, osobito u zemljama zahvaćenim tranzicijom. (Lj. Despotović; M. Drobac, 2008, 44.)

Sistematizovan kao koncept, pojam nacionalnog identiteta u sebi sažima nekoliko važnih odrednica:

- identitet se shvata i na pojmovnoj ravni uzima kao kolektivna i kao individualna pojava,
- identitet je sazdan i određen svojim dominantnim odlikama (referents), pri čemu je njihova međusobna hijerarhizacija podrazumevana (važne i manje važne odlike),
- obeležja i odlike identiteta imaju svoju sociokulturnu, teritorijalnu ali i temporalnu komponentu,
- identitet uvek predstavlja relativno izbalansiranu mešavinu dinamičke i statičke (uravnotežene) dimenzije svoje opstojnosti,
- on ima i svoju paradoksalnost jer u isto vreme teži reprezentativnosti vlastitih osobnosti ali i njihovom prilagođavanju drugim identitetskim sadržajima. (vidi u B. Stojković, 2008; 25).

U ovoj pojmovnoj diferencijaciji možemo ukazati na još jedan bitan aspekt identitetske fenomenologije na prostoru bivše SFRJ a to je takozvani *podeljeni identitet*, situacija u kojoj čitave grupe, porodice a pogotovo pojedinci istovremeno pripadaju (ili imaju osećaj pripadnosti) dvema različitim kulturama, ili nacionalnim celinama. U situaciji podeljenog identiteta, njegovi nosioci se najčešće nalaze u pomalo šizofronoj situaciji osećajući da istovremeno pripadaju dvema različitim a često i suprotstavljenim kulturama (identitetima) - na primer, urbani Srbi u Hrvatskoj, jedan deo muslimanskog stanovništva, ljudi iz mešovitih brakova, tzv. Jugosloveni, veliki deo pripadnika srpskog identitetskog korpusa u Crnoj Gori, veliki deo crnogorskog žvlja u Srbiji, najveći deo neslovenačkog stanovništva u Sloveniji i sl. U situaciji ekstremnih pritisaka na ovaj deo *identitetskih polutana*, javljaju se snažni procesi prikrivanja vlastitih identitetskih identifikatora (markantnih obeležja vlastitog identiteta) kroz procese dezidentifikacije. Podeljeni identitet se tako može definisati kao jedna vrsta grupnog identiteta, koji treba da napravi pojmovnu ali i suštinsku razliku između grupnog i kolektivnog identiteta kao identiteta koji pripada široj identitetskoj zajednici kakva je nacija na primer. Furio Ceruti smatra da u društvenopsihološkom smislu "identitet objedinjuje različite parcijalne identitete: onaj biološki i seksualni, onaj klasni i statusni, onaj koji proizilazi iz uloge/uloga koje biramo ili koje nas zapadnu, i onaj koji se poklapa s pripadnošću grupi, bez obzira je li odabran ili nametnut." (F. Ceruti, 2006: 31.)

Posmatrano iz vizure *političkog identiteta*, moguće je uočiti tri njegova važna ili bitna momenta (aspekta):

- identitet shvaćen kao aktivnost (delatnost) koja identifikuje i konstituiše političko telo,
- identitet koji normativno definiše i reguliše pravila političke igre u prethodno definisanom političkom telu,
- identitet koji predstavlja snažan faktor političkog legitimiteta u konstituisanom političkom telu. Tako nam se *politički legitimitet* pokazuje kao faza sazrevanja *nacionalnog identiteta*, koja svoj puni kapacitet dozivlja postizanjem ove konstitucionalne ali i konstituisane identitetske ravni, u polju aktivne političke dinamike.

Jedno od najopštijih određenja nacionalnog identiteta i pojma nacije, naciju određuje kao skup nekoliko bitnih elemenata (identifikatora):

- imenovana ljudska zajednica,
- istorijski definisana teritorija,
- zajednički mitovi i legende,
- masovna javna kultura,
- zajednička ekonomija i tržište,
- jedno zajedničko političko predstavništvo,
- jedinstven i zaštićen korpus ljudskih prava i sloboda.

Po A. Smitu proces zaokruživanja nacionalnih identiteta tekao je kroz nekoliko bitnih faza:

- pokret za prelazak sa pasivne podređenosti zajednice na njeno aktivno političko potvrđivanje,
- pokret za teritorijalno određenje i zaokruženje nacionalne zajednice,
- pokret za ekonomsko ujedinjenje zajednice,
- pokret za pozicioniranje etničke mase u politički subjektiviziranu nacionalnu celinu,
- pokret za individualizaciju i građansku konstitucionalizaciju u sferi zagarantovanih prava i sloboda. (A. Smit, 1998; 88.)

SRPSKI NACIONALNI IDENTITET- OD PROTONACIONALNE FAZE DO RENACIONALIZACIJE VLASTITOG IDENTITETA

"Politička istorija Srbije u devetnaestom veku, burna i puna kontroverznih tumačenja, nesporno je imala karakter borbe za nacionalnu emancipaciju i stvaranje moderne nacionalne države. Iako zemlja sa gotovo šest vekova diskontinuiteta u razvoju svoje državnosti, Srbija se na početku 19. veka i u temporalnom smislu približila evropskim tokovima nacionalnog diferenciranja i zaokruženja državnosti. Bremenita brojnim i ne baš lakim istorijskim nasleđem, naročito onim iz perioda otomanske

dominacije, Srbija se uhvatila u koštac sa izazovima modernizacije, bolno kidajući spone sa tradicijom predmodernog društva." (Lj. Despotović; 2008, 29)

U fazi formiranja i razvoja nacionalnog identiteta većine evropski nacija, naročito u drugoj polovini 18 i prvoj polovini 19 veka, snažno se ocrtava tzv. *proto-nacionalna faza* njenog nastanka. To je period kada se pored vidnog zamaha razvoja kulture i umetnosti koja je nosila nacionalnu energiju i simboliku, obično formiraju i prve forme organizovanja proto-nacionalnih pokreta, koji imaju za zadatak da politički osmisle i organizuju novi nacionalni identitet u nastajanju. To je vreme koja priprema, oblikuje i jasno nagoveštava procese koji će tek uslediti, procese direktne i snažne nacionalne konstitucije koji dobijaju potpuno jasnu političku i pravnu konfiguraciju, koja je u većini slučajeva posledica delatnosti državne akcije i nacionalne elite. U manjem broju slučajeva, prvo, proto-nacionalnog pokreta i nacionalne elite koja ima za cilj stvaranje nacionalne države, izdvajanjem iz nekog drugog državno -pravog okvira koji joj prethodi, a tek potom uključivanje i novoformirane nacionalne države u konačnu konsolidaciju nacionalnog identiteta. To je faza kada se *etničko telo* pod dejstvom kulture, umetnosti i proto-nacionalnog pokreta, pretvara u *političko-pravno*, preciznije **državno telo** sa dominantnim nacionalnim odrednicama i karakteristikama. Proces prerastanja *etničke u naciju*.

U srpskom slučaju taj se proces odvijao u dva ključna i međusobno povezana toka nacionalnog formiranja. 1. Kulturno-prosvetni preporod Srba, koji je bio "dug proces koji se manifestovao u mnogobrojnim sadržajima i oblicima u različitim domenima kulture i kroz različite idejne uticaje, dostigavši procvat u vreme romantizma (1848-1870). Taj preporod je , uz oslobodilačku borbu i uspostavljanje (obnovu) srpske državnosti, doveo do konstituisanja srpske nacije u vreme kada su to činili i razvijeniji slobodni evropski narodi." 2. "Proces konstituisanja srpske nacije bio je naročito izražen u prvoj polovini 19 veka kroz borbu za nacionalno oslobođenje i obnovu srpske državnosti. (...) Posebna specifičnost, *diferentia specifica*, konstituisanja srpske nacije u odnosu na druge moderne evropske nacije jeste u tome što se elementi nacionalnosti, naročito razvijena nacionalna svest kod Srba , mogu zapaziti još u feudalnom društvu kada je država Nemanjića shvatana istovremeno i kao religijska zajednica. " (J. Bazić, 2003; 23/24)

"Značajnu funkciju u nastanku moderne nacije svakako je imao i tzv. proto-nacionalizam. To je pojam koji treba da objasni i izrazi onaj pripremni socijalni subjektivitet koji je predvodio i utemeljio jedinstvenu nacionalnu zajednicu. Iako veza između proto-nacionalizma i savremenog nacionalizma ne mora i nije uvek sinhronijska (česti su primeri dijahronijske veze; jevrejski proto-nacionalizam i savremeni cionizam na primer) ona je uvek direktna i nedvosmisljena. To je ono uporno istorijsko tkanje etničkih, religijskih, kulturnih, jezičkih, etnoloških, političkih i drugih niti koji za posledicu u modernom vremenu imaju gusto nacionalno platno." "Nema razloga da se poriče proto-nacionalno osećanje kod Srba pre devetnaestog veka, ne zato što su oni pravoslavci koji se bore protiv suseda katolika i muslimana - ovo ih ne bi razlikovalo od Bugara - već zato što je sećanje na kraljevstvo koje su Turci porazili sačuvano u pesmama i epskoj priči, a možda, što je još bliže suštini, u svakodnevnim liturgijama Srpske crkve koja je kanonizovala većinu svojih vladara". Mobilizacija svih simbola proto-nacionalne zajednice za savremenu srpsku državu, nije prestajala tokom čitavog

devetnaestog veka. Posmatrana sa čisto funkcionalnog aspekta, ova uloga proto-nacionalizma bila je na primeru Srbije gotovo nezamenjiva." (Lj. Despotović; 2008, 37.)

Finalno formiranje i konstituisanje srpskog nacionalnog identiteta teklo je u kontinuitetu više od dva veka. Pun uspona i padova, i snažnih kontra-modernizacijskih udara ovaj proces su činile faze velikog nacionalnog uzleta i razvoja a zatim padova, posrnuća, sumnji i lutanja. Upravo onako kako je tekla i sama istorijska matica njegovog razvoja, obremenjena snažnim i isprepletenim činocima: kulturnim, političkim, religijskim, ekonomskim, geopolitičkim, spoljnopoličkim, demografskim i sl. Neke od najvažnijih od njih uz svest o svoj složenosti i njihovoj međuzavisnosti navodi i istoričar Lj. Dimić, pokazujući na sasvim jasan način ne samo stepen njihove međusobne povezanosti nego i svu brutalnost i destrukciju koju su pritom činili nacionalnom tkivu srpskog naroda. " Tema o kojoj govorimo obuhvata dva veka srpske istorije. O razmerama tih vekova govori: - dvanaest ratova - koji proizvode demografski umor, provociraju egzistencijalni minimum, podstiču biološku i duhovnu ravnodušnost, ukidaju budućnost; - više genocida - nagoveštenih već sultanovim fermanima i fetvama reis-ulema (1804), što se ponavljalo i u svim narednim ratovima, posebno onim koji su obeležili 20. vek; - mnoštvo buna i ustanaka protiv nepravde, stranih zavojevača i okupatora, fašističke opasnosti; - više građanskih ratova; nekoliko okupacija; više oslobodilačkih epopeja; - četiri ekonomske blokade (1906-1908, 1948-1955, 1992-1995, 1998-2000) koje su srpskom narodu, samo u 20. veku, uskratile ubrzani razvoj, sputale modernizaciju, pojele dvadeset godina (petinu veka); - petnaest velikih diplomatskih kriza koje su provocirale sve vidove spoljnih pritisaka i unutrašnjih napetosti; - utrošak velikih generacijskih energija na podizanju i očuvanju države (srpski narod pet puta stvarao i isto toliko puta gubio državu), obnovi ratom razorene države, modernizaciji društva, formiranju institucija, hvatanju civilizacijskog "priključka" sa Evropom; - više revolucija i diktatura u kojima, samo u 20. veku provodi dve trećine njegovog trajanja; - mnoštvo seoba i tanjenja nacionalnog tkiva; - brojni egzodusi i "sabijanja u maticu". (Lj. Dimić; 2005, 15.)

Najveći deo ovakvih istorijskih i političkih posledica, ležao je u činjenici da su Srbi kao narod svoj istorijski, kulturni, politički, religijski i ekonomski razvoj vezali za svoj (ne) povoljan geopolitički položaj. To je prostor geopolitički veoma složen, čak bi se moglo reći komplikovan, što je u velikoj meri davalo na važnosti baš ovom geopolitičkom faktoru. "Istraživači uočavaju oblikovanje svojevrsnog "geopolitičkog čvora" obrazovanog političkim, vojnim, verskim, kulturnim uticajima Vizantije i Bugarske sa jugoistoka, Ugarske sa severa, Franačke države i Austrije sa severozapada, Mletačke republike i Svete Stolica sa jugozapada. Stvarnost istorije uticala je da i na prostoru na kome je živeo srpski narod markantno bude prisutna podela na Istok i Zapad." (...) "Istorijski i geopolitički gledano, prostor na kome je formirana srpska i kasnije jugoslovenska država predstavljao je vekovima granično područje velikih carstava (Istočno i Zapadno rimsko carstvo; Vizantija i Franačka država, kasnije Nemačko carstvo; Ugarska država i Mletačka republika; Osmanlijska imperija i Austrougarska monarhija.) ... (Geostrateški značaj iskazuje i veza Posavine i moravsko-maričke doline, kao i pomorski put koji oko celog balkanskog kopna povezuje jadransko, Egejsko i Crno more.)" (isto,21.)

I danas je to prostor na kome se sučeljavaju najznačajniji geopolitički tabori. Mada nakon pada Berlinskog zida i raspada Sovjetskog bloka, to nisu iste geopolitičke sile, intezitet njihovog sučeljavanja u ovoj trustnoj oblasti nije izgubio na snazi i dinamici. Poslednja događanja vezana za nelegalno proglašenje Kosova i Metohije, samo je još više istakla značaj ovog prostora, i cenu koja Srbija mora privremeno da plati, kako zbog sopstvene nesprenosti da odgovori geopolitičkim izazovima našeg vremena, tako i snazi i brutalnosti onih koji logikom gole sile i diktata nameću svoje geopolitičke prioritete. Ovo ne bismo posebno isticali na ovom mestu, da ne smatramo da i to u velikoj meri utiče na savremenu fazu nacionalnog konstituisanja Srbije kao države, ali još više i moderne faze rekonfigurisanja nacionalnog identiteta bez kojeg je srpski nacija zamalo ostao u tragičnim i pogrešnim političkim procesima 20. veka. Razgradnja nacionalnog identiteta, utapanje i postepena deetaticizacija i desuverenizacija vlastite državnosti, poništavanje građanskog subjektiviteta, uništavanje nacionalne kulturne baštine, zatiranje verskih osećanja, običajnosti i same pravoslavne duhovnosti, razgradnje ekonomske, egzistencijalne i institucionalne osnove srpskog naroda, gubitak vekovnih nacionalnih teritorija, brisanje istorijskog identiteta i pamćenja, otimanje i bagatelisanje vlastitog jezika, demografski slom, kontra-modernizacijski udari, dedemokratizacija i ono malo demokratskih tekovina građanske Srbije, uzdizanje primitivizma, autoritarizma, i kolektivne perspektive identiteta, bahatog, brutalnog i bezumnog nacionalizma sa boljševičkim predznakom, nerazumevanje i protivljenje svemu što je moderno, evropsko i demokratsko, divljom mitomanijom, nesprenosti da se negativnim stranama globalizacije odupremo vlastitom kulturom, prosvetenošću i demokratijom, i još mnogo, mnogo toga što je činilo da srpski nacija na početku 21. veka ponovo traži korene vlastite nacionalne opstojnosti, građanske kulture i moderne demokratske konstitucije svoje državnosti.

Koliko geografski toliko još i više civilizacijsko-kulturološki razlozi, naročito religijsko-konfesionalna komponenta, davala je presudnu notu u profilisanju nacionalnih identiteta na ovim prostorima posebno kada je srpska nacija u pitanju. Osobito su to bili *religijski faktori* sa naglašenom dominacijom **konfesionalne pripadnosti**, čineći tako nekada i glavnu osovinu nacionalnog konstituisanja. "U modernim vremenima religija je velikim delom, postala vododelnica nacija." (Lj. Dimić; 2005, 22.) Tako bi se moglo bez velikog preterivanja zaključiti da su *religijsko-konfesionalni i geopolitički razlozi* bili najvažniji faktori za konstituisanje srpskog nacionalnog bića, podrazumevajući svakako i naglašenu ulogu *srpskog jezika* koji je bio okosnica za konstituisanje *kulturno - prosvetne dimenzije srpskog nacionalnog identiteta*. "Vežanost za religiju smatrana je temeljom opstanka srpskog naroda u 19. , ali ne i 20. veku. (...) Strah za opstanak uticao je da kod Srba, kao i kod drugih balkanskih naroda, verske tradicije urastaju u biće naroda, iskazuju se kao ponos nasledem i preosetljivost u pobožnosti. Iskustvo življenja u prethodnim vekovima govorio je da je "put otuđenja" bio označen prelaskom u islam ili rimokatolicizam. Otuda se tokom celog 19. veka srpski narod, naprosto "zgušnjavao" oko svoje crkve i nacionalnog bića u kome je religiozna pripadnost bila od presudne važnosti". (isto, 48) "Model država - nacija, i vera - nacija na Balkanu se uobličio u politički ideal jedna država - nacija. (...) U svakom slučaju, sada postoje više nego ozbiljni razlozi da se model država - nacija, i vera - nacija stavi pod znak pitanja, a i srpski političari, narod i

Crkva, jer su svi, u manjoj ili većoj meri, iz ovih ili onih razloga, bili zagovornici tog ideala. " (R. Bigović; 2000, 258-259.) Koliko je bila "greška" toliko je to bila i iznuđena reakcija na koju nas je gurala spoljno-politička komponenta, smatrajući naše pripadanje pravoslavlju glavnom preprekom za integrisanje u evropski kulturni i politički poredak. Kako u 18. i 19. veku tako i kasnije sve do naših dana. Za njih smo bili i verovatno ostali pravoslavna predstraža ruskih geopolitčkih interesa na Balkanu. Koreni srbofobije na zapadu uvek su bili smešteni u onome što se naziva rusofobija a i jednih i drugih u strahu od Pravoslavlja, i velike ruske imperijalne moći koja je s vremenom dobijala ili gubila na snazi, bila bliže ili dalje i srpskim nacionalnim interesima. "Napoleon će u to približno vreme dati dve definicije koje će se za kasnije decenije, možda vekove, pokazati kao mrtvački kovčeg za srpsku budućnost. Najpre, veli, da bi samo jedan palac zemljišta na desnoj obali Dunava, pod ruskom kontrolom, bio ravan opštem rasulu Osmanlijskog carstva. Zatim kaže, da je "Austrija geografski neprijatelj Srbije". To je istorijsko prokletsvo, "oracolo Napoleonico", nad celom budućnošću srpskog naroda. Utisnut mu je na čelo beleg, večnog saveznika Rusije." (M. Ekmečić; 2007,164.)

Razlozi religijsko konfesionalne isključivosti ili pak tzv. *pravoslavnog ekskluzivizma* kao kriterijuma za konstituisanje srpskog nacionalnog identiteta dovele su do toga da je iz nacionalnog korpusa Srba, isključen sopstveni etnički materijal koji je pripadao drugim religijama ili konfesijama. Tako su iz srpskog nacionalnog korpusa gotovo brutalno odstranjeni Srbi rimokatolici, Srbi protestanti, Srbi islamske veroispovesti, pa čak i jedan broj Jevreja u Srbiji koji su se krajem devetnaestog veka i početkom dvadesetog veka izjašnjavali kao Srbi Mojsijeve vere. Ovaj proces je doveo do toga da su Srbi tanjili sopstveni a jačali druge nacionalne identitete, jer je pripadnost drugim religijsko-konfesionalnim zajednicama automatski značio i prelazak u taj nacionalni identitet. Biti rimokatolik na primer u Hrvatskoj ili BiH, značilo je automatski pripadati i hrvatskom nacionalnom korpusu, uprkos činjenici da su na tom prostoru osobito tokom devetnaestog veka egzistirali brojni Srbi rimokatoličke veroispovesti, kao što je to posebno bilo izraženo u Boki Kotorskoj, Dubrovniku, Dalmaciji, Lici, Slavoniji, Baranji i sl. Čak su se i čitavi rimokatolički franjevački redovi izražavali kao Srbi rimokatolici koji govore srpskim jezikom i pišu ćirilnim pismom." Ne priznajući postojanje Srba na zemlji na kojima se navodno, "protezalo hrvatsko državno pravo", Hrvati su, kako je pokazao Ruvarac, bezobzirno svojatali tuđe teritorije, krivotvorili istoriju, otimali srpske narodne pesme i srpski jezik, najpre ilirizmom, a posle jugoslavizmom pokušali Srbe da pretvore u Hrvate." (D. Ruvarac; 1997, 11.) "Izražena religiozna zatvorenost, konfesionalna podvojenost i suprotstavljenost, militantnost karakteristična za rubne delove u kojima se dodiruju velike civilizacije presudno je uticala na lagano isčeznuće Srba katolika i otvaranje procesa odnarođivanja i nestajanja Srba muslimana." (Lj. Dimić; 2005, 49.) "Osnovna ustanova i okvir razvoja srpske nacije je pravoslavna hrišćanska religija i njena crkva. Ona je "ancien depot" srpskog naroda. Tragična strana tog zlatnog novčića je u tome da sve što je otpadalo od religije i crkve, u isto je vreme otpadalo i od nacije i pretvaralo se u partnerske nacije, ili se asimilovalo u strane nacije." (M. Ekmečić, 2007,138.) "Slabeći veze nacionalne periferije sa srpskim nacionalnim bićem, podstičući nacionalnu svest "mladih nacija" u formiranju, proglašavajući nove nacije čiji je

identitet nalažen u državnoj tradiciji ili verskoj posebnosti srpstvo je drobljeno i tanjeno." (Lj. Dimić; 2005, 33.) "Odnarođivanje Srba rimokatolika ili Srba muslimana je sasvim drugačije od onog o kome je napred nešto rečeno. Ono je neprirodno, jer se odvijalo po jednoj neprirodnoj paradigmi. Zato što je neprirodna ona je patološka. Patološku mržnju prema Srbima pravoslavicima ispoljavali su oni Hrvati koji su etnički poreklom Srbi, koji govore istim maternjim jezikom kao i Srbi. To se naročito dešavalo u vreme Drugog svetskog rata i u vreme razbijanja Jugoslavije. Upravo ti bivši Srbi prilikom razbijanja Jugoslavije pokazali su se neprijateljski prema populaciji koja je nastavila da se smatra Srbima. Sada je Srbima bukvalno ugrožen i jezik i književnost. Ako su Bošnjaci (tj. Srbi muslimanske veroispovesti) poseban narod, onda oni imaju i svoj poseban jezik. Ako su Hrvati štokavci (ranije Srbi katolici) drugi narod različit od Srba, onda oni takođe imaju svoj poseban jezik. A kad se jezik Srba muslimana i Srba rimokatolika oduzme od srpskog jezika, bitno je narušen identitet i integritet srpskog jezika." (P. Milosavljević; 2008, 390.)

Na ovu činjenicu uticali su koliko greške srpske nacionalne elite (političke, kulturne ,i crkvene) toliko i spoljno - politički uticaji, koji su presudno uticali na model formiranja nacionalnog identiteta." S obzirom na snažne uticaje koji su dolazili iz nemačke pravne i kulturne tradicije, a pre svega preko mladih i na tim prostorima obrazovanih ljudi , kao i prvih pravnik i administrativaca, koji su dolazili sa prostora Vojvodine tzv. nemačkari, ali i organske, etničke i konfesionalne određenosti srpskog etničkog prostora, kao i dominantne autoritarne političke kulture, u Srbiji je prevladao nemački koncept nacionaliteta, zasnovan na etničkoj i etatističkoj osnovi. "Uticaj nemačkih mislilaca, na potonje nacionalističke pokrete može se direktno pratiti. Na primer, reforma srpskog jezika, koju je najpre predložio Sava Mrkalj 1810. a kasnije izvršio Vuk Karadžić, zasnovana je na principu "piši kao što govoriš" preuzetom od filologa Johana Aristofa Adelunga , a Vukova definicija "nacije" preuzeta direktno od Herdera. (...) Nemački uticaj je u srednju i istočnu Evropu prodro mnogo dublje od onog koji je imala Francuska revolucija. Herder, Hegel, Šiler, Šlegel i Šeling, to su imena ljudi koji su uskomešali slovenske umove."(Lj. Despotović; 2008, 40.)"Racionalistička filozofija da naciju sačinjava zajednica jezika je ovde došla do izražaja. Ne treba da se nagađa da je to sugerisao Šlecer u svojoj prepisci, jer kod obrazovanih Srba oko vremena Temišvarskog sabora ona je osnovno polazište u shvatanju bića srpskog naroda." (M. Ekmečić, 2007, 145.)

Bitno je istaći da su na srpski nacionalni identitet vidno uticali i procesi demografskog sloma srpskog naroda u 19. i 20 veku, kao i brojni primeri, genocida, etničkog čišćenja, i ratnih zločina, začinjenih snažnim procesima nasilne promene veroispovesti u kojima su pored raznih spoljnih faktora (okupatorske vojske) aktivno učesvovali i delovi rimokatoličkog i islamskog sveštenstva. "Tokom 20. veka (genocid na teritoriji NDH) a posebno na njegovom kraju (ratovi iz devedesetih) vidljivo je veliko etničko pražnjenje teritorija naseljenih srpskim narodom i njegovo "sabijanje" u maticu. Srbi su doživeli genocid i egzodus iz Hrvatske, Slavonije i Dalmacije gde je njihovo prisustvo danas statistički teško utvrditi. (...) "U istim ratnim vremenima militantni katolicizam a delom i visoki sveštenici Islamske verske zajednice direktno su participirali u fizičkom, duhovnom i kulturnom genocidu nad srpskim narodom." (Lj. Dimić; 2005, 37-50.)

Brojni su primeri da su najveće i najteže ratne zločine nad srpskim narodom u tom periodu činili tzv. preverice, Srbi koji su pod raznim okolnostima prešli u druge religije-konfesije a samim tim i u druge nacije. Naročito su brojni primeri za ovo, zločinci sa prostora Hercegovine, koji su tokom drugog svetskog rata ali i poslednjeg rata (devedesete godine) činili brojna zverstva gonjeni potrebom da se dokazu u novoj naciji i veri, zločinima nad narodom kome su nekada pripadali . "Kada pritisak jače sile, obično u vremenima rata i svakojakog meteža , splasne ili sasvim nestane, zašto se samo minimalan procenat nasilno prevedenih u drugu veru vraća u svoju prvobitnu veru (primer Srba u Hrvatskoj za vreme Drugog svetskog rata, odnosno u godinama i decenijama posle rata). Mogli bi smo reći da mnogi ostaju u novoj veri iz straha, iz oportunitizma, pri tome nimalo ubeđeni u ispravnost nove vere (ukoliko ne podlegnu mehanizmu odbrane "identifikacije sa agresorom", zalažući se sada, svim silama za novu veru). Ne stvara li se tako homo duplex , neiskren, licemeran čovek, sa verovatnim podsvesnim osećanjem krivice koje će kad tad ispoljiti i to, ili u činovima samodestrukcije (tip "hroničnog samoubice"- zloupotrebljavajući alkohol, duvan, drogu, razboljevajući se od neke psihosomatske bolesti), ili u neprekidnoj agresivnosti prema spolja, uperenoj najviše protiv naroda i vere koju je napustio, jer što je manje ubeđen u svoju preveru, to više treba da je dokazuje , i sebi i drugima, najčešće silom." (V. Jerotić; 1999, 90.) .

Srpski narod je tokom samo poslednja dva veka pretrpeo snažan demografski udar, koji je takođe doprineo tanjenju nacionalnog susstrata kako u kvantitativnom tako i u kvalitativnom smislu. Brojni ratovi, bolesti, ratni zločini, etnička čišćenja i sankcije, unazadili su srpski nacionalni korpus, usporavali njegov razvoj i modernizaciju, krunili samopouzdanje i veru u vlastite snage i političku perspektivu. Takve udarce teško bi podneo ekonomski i politički mnogo snažniji i brojniji narod nego li što je to srpski. Kao ilustraciju navedenih tvrdnji, navešćemo samo nekoliko egzaktnih podataka: " ratovi su preskupo koštali srpski narod u 19. i 20. veku. Prvi i Drugi srpski ustanak bio je plaćen sa gotovo 150.000 žrtava (21,4% stanovništva) (...) U Balkanskim ratovima stradalo je oko 220.000 Srba. "Demografski kolaps" u Prvom svetskom ratu iskazan brojkama značio je 800.000 poginulih i umrlih (velike epidemije tifusa i drugih zaraznih bolesti), 500.000 invalida sa trajno smanjenim radnim sposobnostima, i ukupni demografski gubitak od 1.200.000 (poginuli, umrli, nerođeni i radno onesposobljeni) ili 35% celokupne srpske populacije. (...) Gubitak čitavih generacija podstakao je negativnu selekciju i gotovo stvorio mogućnost da u sve sfere društvenog života uđu manje sposobni. (...) genocid i stradanje u Drugom svetskom ratu odneli su oko 600.000. do milion srpskih žrtava, dok su logorovanja i ranjavanja, zajedno sa pogibijama, činili da demografski gubici iznose oko 20% populacije." (Lj. Dimić, 2005, 34.)

Brojne žrtve u poslednjem ratu, i užasna etnička čišćenja srpskih vekovnih teritorija, kao i kolektivni egzodus srpskog življa sa prostora R. Hrvatske, 1995 godine samo su, poslednji primeri srpskog stradalništva na kraju dvadesetog veka. Ako se tome pridoda i poslednja tragična epizoda izгона srpskih stradalnika sa prostora Kosova i Metohije, i to uz prisustvo i prećutnu saglasnost međunarodne zajednice, čiji je mandat pored ostalog bio i da zaštiti nealbansko stanovništvo, među kojima su Srbi bili najbrojniji, onda je slika srpskog demografskog sloma u poslednja dva veka gotovo

dovršena. Tome treba da dodamo i odliv mladih koji se u poslednje dve decenije dešava na prostoru Srbije (zbog odsustva ekonomske perspektive ovog prostora) i sve prisutniji pad nataliteta, (o ratnom pustošenju i ekonomskoj pljački ovog prostora kao faktoru demografskog i ekonomskog sloma ovde neće biti reči mada i on sam po sebi zaslužuje posebno mesto) tragedija srpskog demografskog posrtanja gotovo da je uobličena u sliku jednog naroda koji je postao stradalnik a da je za sve to vreme bio optuživan i blaćen kao narod sa hegemonističkim pretenzijama.

Na razgradnju supstance i sputavanje snage srpskog nacionalnog korpusa, snažno je uticao i posleratni period. U Komunističkoj Jugoslaviji, naročito oštro proganjana je Srpska Pravoslavna Crkva kao istorijska i duhovna okosnica srpske nacije. Represivne metode sprovedene su kako prema srpskom sveštenstvu, tako i prema srpskim građanima, KPJ je sve činila da srpski narod odvoji od SPC, a da mu verska i nacionalna osećanja otupi i eliminiše koliko represijom toliko i ideološkim pritiscima i tzv. ispiranjem mozga."Satiranje sveštenika, pastve i crkvenih objekata nastavljeno je i posle Drugog svetskog rata. O pritisku koji je Srpska pravoslavna crkva trpela u petnaest godina dugom periodu posle rata (1945-1960) svedoči i podatak o godišnjem kažnjavanju, po raznim osnovama , oko 25% sveštenika. U tom periodu broj pravoslavnih episkopa je smanjen za 33%, sveštenika za 50% (ima ih svega 1800), bogoslovija za 60 %, broj đaka koji pohađaju pravoslavna učilišta za 75%, crkveni zemljišni posed je iznosio 12% nekadašnjeg." (isto, 50)

Ovakvi primeri nisu dostatni ako se kao ukupna aktivnost KPJ-SKJ i Brozovog režima prema Srbiji i srpskom narodu ne ilustruje i na političkom planu. U čitavom periodu svoga postojanja i rada KPJ je preko svojih partijskih agitatora širila propagandnu akciju protiv srpskog naciona, kako protiv SPC, srpske buržoazije kao eksploatorske i hegemonističke tako i o srpskoj vojsci kao okupatorskoj, stavljajući u zadatak srpskim komunistima da rade na širenju ovih i sličnih komunističkih izmišljotina o srpskom narodu. Pod izgovorom borbe protiv velikosrpskog hegemonizma, jugoslovenski komunisti i njihovi srpski saradnici, sakatili su u teritorijalnom smislu srpsku državnost, a unutrašnjom federalizacijom državnog tkiva faktički blokirali njen razvoj i pripremali kasniju secesiju Kosova i Metohije i sve izraženije separatističke i autonomaške težnje boljševičkih političkih struktura u AP Vojvodini. Koliko su političke mere i odluke Brozovog režima bile maligne po srpski nacionalni i državni poredak, ilustrovaćemo i primerom posleratne konstitucionalizacije i federalizacije Jugoslavije. Ne samo da je Srbija *poslednja* dobila svoj državno -pravni okvir (iako je jedino Srbija u Jugoslovenski politički poredak ugradila svoju državnu strukturu, oslobodivši u vojničkom smislu najveći deo budućeg državnog prostora Kraljevine SHS), već je on u bitnom smislu postao prokrustova postelja njenog političkog , ekonomskog ali i kulturno-prosvetnog razvoja. "Srbija je bila poslednja jugoslovenska oblast koja je konstituisana kao federalna jedinica. (...) U tom trenutku Vojvodina, Kosovo i Metohija i Sandžak nisu, formalno bili u sastavu Srbije. Na vanrednom zasedanju ASNOS-a /7-9 april 1945), na osnovu "izjava o priključenju" koje su doneli pokrajinski i oblasni organi, doneta je odluka o pripajanju (priključenju) Kosova i Metohije, Vojvodine i Sandžaka. (...) U okvirima Srbije stvorene su dve autonomije - Kosovo i Metohija i Vojvodina, koje će vremenom Srbiju učiniti taocem pokrajinskih političkih elita. Svesno insistirajući na unutrašnjem diskontinuitetu nove

Jugoslavije u odnosu na Kraljevinu Jugoslaviju komunisti su, kako primećuje Branko Petranović, državu administrativno izgrađivali kao "federaciju ravnoteže" koja je, ćutanjem o genocidu, zabranom povratka srpskih kolonista u svoje domove na Kosovu i Metohiji i Makedoniji, nametanjem hipoteke o "velikosrpskom hegemonizmu", negiranjem naglašavanja srpskog nacionalnog individualiteta, sprečavanjem otvaranja srpskog pitanja, apsolutnom centralizacijom vlasti, federalizacijom Srbije, stvaranjem utiska o ne važnosti i štetnosti oivičavanja srpskog prostora, načinom razgraničenja federalnih jedinica svesno menjala položaj Srbije i srpskog naroda." (Lj. Dimić; 2005, 83-86.)

Ovakvim i sličnim političkim merama postepeno je vršena dekonstitucionalizacija srpskog naroda na prostoru cele SFRJ, da bi ratni događaji prouzrokovani njenim razbijanjem i raspadom, samo dovršili ovaj proces. Tako se na njenim razvalinama kao *izbeglička i raseljena zajednica* pojavio veliki deo srpskog nacionala, dekonstitucionalizovan (izbrisan iz konstitucionalnih akata novoformiranih država) kako u R. Hrvatskoj, tako i u BiH, Crnoj Gori, Makedoniji i na kraju srpskoj autonomnoj pokrajini Kosovo i Metohija. Dekonstitucionalizacija srpske nacije bila je samo završni političko-pravni čin njegovog izгона sa vekovnih ognjišta i konačno stavljanje van zakona, a time i bez pravne zaštite, kako imovine, i nacionalnog identiteta, tako i njihovih golih života.

Kao u SFRJ tako je pre toga i u Kraljevini SHS a kasnije Kraljevini Jugoslaviji, srpski narod nastavio sa razgradnjom kako svog državotvornog tkiva, tako još i više vlastitog nacionalnog identiteta. Od početka od strane drugih naroda smatrana kao privremena državna tvorevina, Kraljevina je odista poslužila drugim narodima (Hrvati, Slovenci, Makedonci, Muslimani (Bošnjaci), za stabilizaciju svojih nacionalnih težnji i pripremu za završni udarac nacionalnog i državnog konstituisanja, dok je istovremeno rastakanje srpske državne i nacionalne ideje nastavljeno galopirajućim hodom. Pokušaji da se preko ideje državotvornog ili tzv. integralnog Jugoslovenstva stabilizuje nastala državna tvorevina, završio je ne samo kao neuspešna ideološka zabluda, već i kao novi impuls za razgorevanje nacionalnih i verskih strasti, koje će na tako malignan i brutalan način eskalirati u Drugom svetskom ratu. U mnogobrojnim činovima genocida, ratnih zločina i etničkog čišćenja činjenim na svim stranama, osobito je to bilo oštro i osvetnički prema srpskoj. Upozorenja Srpskog kulturnog kluba za nacionalno disciplinovanje srpskog naroda stiglo je kasno da predupredi državno i nacionalno rastrojstvo. Srbi su i nakon kapitulacije doživeli neviđeni nacionalni, teritorijalni i državni pogrom i progon. Svom žestinom osvetničke snage na njih su se stušili kako domaći osvetnički i konkuretski nacionalizmi, hitlerovska ratna - nacistička mašinerija ali i međusrpske političke i ideološke podele, koje su takođe doprinele ukupnom srpskom stradanju i gubitcima u tom ratu.

"U planovima nemačkog "novog poretka", kako pokazuju istraživanja istoričara, nije bilo mesta ni za Srbiju. Matica srpskog naroda je izdelfjena, vodi se kao okupirana teritorija, pod vojnom upravom, ima uže granice od onih iz 1912. godine, prepuna je srpskog stanovništva koje je pod pretnjom genocida izbeglo sa prostora NDH, politički, ideološki i vojno je unutar sebe nepomirljivo polarizovano. (...) Bila je to kazna narodu koji je Adolf Hitler smatrao "bandom zaverenika i državi koju treba tako usitniti da "nikada više ne dobije na značaju". Debelacijom Jugoslavije bila je plaćena lojalnost

Hitlerovih saveznika, i ostvareno nastojanje da se Srbi, kao večiti uzročnici nemira "što više stesne i pritisnu". Istraživači primećuju da je "munjeviti rat" iz aprila 1941, godine vođen protiv Srba kao jezgra jugoslovenske države i kao Nemcima neprijateljskog naroda. Srpski narod podelio je sudbinu države koju je 1918. godine stvorio. Naseljen širom jugoslovenskog prostora on je 1941. bio izdvojen i izložen opasnosti biološkog, nacionalnog i kulturnog uništenja. Srbi su svuda označavani krivcima, "stranim telom", opasnošću za uspostavljanje kvislinških režima. (...) Značaj prostora naseljenog srpskim narodom podsticao je nastajanje planova o njegovom "etničkom preuređenju", dugoročnom stavljanju pod "nemačko vođstvo", ustupanju na upravu Bugarima i Hrvatima." (Lj. Dimić; 2005, 78-79.)

Razdrobljen državno, politički i nacionalno, međusobno ideološki i politički podeljen i u stanju građanskog rata, srpski nacionalni supstrat dodatno su tanjili, zverstva koja je su činili nacistički okupatori i njihovi saradnici na terenu, bilo u formi stranih osvajačkih režima ili pak njihovih saradnika iz redova jugoslovenskih naroda koji su ratne događaje koristili za svoja teritorijalna i državna uzrastanja na račun srpskih nacionalnih interesa i uz brojne ratne zločine. "Spirala nasilja nad civilnim stanovništvom dobijala je iz meseca u mesec na intezitetu. Nemački podatci pokazuju da je u borbama sa partizanskim i četničkim pokretom na tlu Srbije, do februara 1942 ubijeno, uhvaćeno i streljano 7776. boraca dok je u odmazdama likvidirano 20.149 civila. Još tragičniju sudbinu, koja je zapretila biološkom istrebljenju, srpski narod doživeo je na prostoru NDH, italijanskoj protektoratu "Velika Albanija", mađarskoj okupacionoj upravi, bugarskoj okupacionoj zoni." (isto, 80.) Stravičnost terora, i zločinačkog pirovanja nad pripadnicima srpskog naciona pokazuje i nacistička uredba kojom se samo Srbima u celoj okupiranoj Evropi propisuje odmazda od sto ubijenih talaca za jednog ubijenog nemačkog okupatorskog vojnika.

Ova stravična logika odmazde i likvidacija pokazuje ne samo razmere patologije jedne političke ideologije (nacizma) već i snagu negativnih političkih mitova i stereotipa koji su o Srbima decenijama pre toga, širili njegovi politički oponenti i neprijatelji. "Streljanja, racije, specijalni zatvori, logori, stratišta, kaznene ekspedicije bili su deo svakodnevice života pod okupacijom. (...) Masovna streljanja otpočela su jula 1941. U odmazdama tokom jula ubijeno je oko hiljadu civila. Septembra 1941. stupilo je na snagu naređenje streljanja talaca - stotinu za svakog ubijenog, odnosno pedeset za svakog ranjenog Nemca u Srbiji. Oktobra 1941. izvršeni su masovni zločini (streljanja civila) u Kragujevcu, Valjevu, Kraljevu." (isto,79.) Oštrinu zločinačke odmazde nije uspela da umanji ni kolaboracionistička vlada srpskog generala Milana Nedića. Uprkos organizovanju prihvata brojne srpske izbegličke populacije sa ostalih Jugoslovenski teritorija nastanjenih srpskim življem kao i ne malog broja izbeglica pripadnika slovenačkog naroda, navedena vlada nije uspela u osnovnoj nameri da sačuva srpski nacionalni korpus od zločina i krvavog nacističko-fašističkog pirovanja."Vlada narodnog spasa", na čijem čelu je bio Milan Nedić, nije uspela da izmoli ublažavanje kaznenih mera okupatora niti da privoli stanovništvo Srbije na lojalnost i pokornost tuđoj vlasti". (isto,80.)

Procesi razgradnje srpske državnosti i nacionalnog identiteta, kao što smo to ranije naveli, tekli su ubrzano tokom celog vremena Titove vlasti, na oba ova plana i uz saradnju dela političke klike boljševičkih struktura u Srbiji lojalnih tom režimu. Svaki

pokušaj postavljanja pitanja ustavnog statusa Srbije, u Jugoslovenskoj federaciji, ili pak njenog privrednog i kulturnog zaostajanja dočekivan je kao pobuna i velikosrpska pretnja Jugoslaviji i samoj Brozovoj političkoj moći. Brutalno su saseceni svaki pokušaji nacionalne konsolidacije Srbije u tom periodu. Nacionalni identitet je nagrizan i razgrađivan i time što je na srpski račun podstrekivano stvaranje i jačanje tzv. vojvođanskog identiteta, a naročito jačanjem separatističkih težnji šiptarskih političkih struktura na Kosovu i Metohiji. Razmere i intezitet takvih aktivnosti najbolje ilustruju brojke fizičkog izгона srpskog stanovništva sa teritorije te pokrajine. Takav politički i nacionalni status srpskog naroda u bivšoj SFRJ, a naročito Kosovska kriza i desuverenizacija Srbije na svojoj državnoj teritoriji, generisali su u Srbiji dolazak na vlast jedne rigidne i nedemokratske partijske strukture, koja je proverenim metodama boljševičke strahovlade i golog autoritarizma, (uz u jednom periodu snažne plebiscitarne podrške cezarističkog - tipa, srpskih birača), inaugurisala politički primitivizam u formi nacionalističke paradigme i sukoba sa svim i svakim ko je pokušavao da srpsko nacionalno pitanje postavi i reši demokratskim putem i sredstvima. Tako je rešavanje srpskog nacionalnog pitanja umesto da postane, razvojna i demokratska šansa, postala uvod u nove tragedije i podele.

"Ubeđeni nacionalisti su smatrali da je nastupio trenutak u kome se mogu naplatiti istorijski računi, antikomunizmom i povlačenjem novih međa zameniti komunizam i Jugoslavija koji su "ponizile srpsku naciju", (...) Objektivna ugroženost srpskog nacionalnog bića na Kosovu, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini poslužila je kao generator ubrzane homogenizacije koja, suštinski nije imala viziju budućnosti i percepciju globalnih procesa (ostaje u okvirima rigidnog državnog i nacionalnog interesa). Legitimnost zaštite objektivno ugroženih nacionalnih interesa ne samo da je na taj način sasvim obesmišljena već je postala nemoguća. (...) Rušenjem države "srpsko pitanje" bilo je nužno otvoreno ali političke elite na vlasti nisu imale valjanog odgovora kako zaštititi interese srpskog naroda koji je u Jugoslaviji činio oko 39 % ukupnog stanovništva, bio životno ugrožen u pokrajini Kosovo i predstavljao manjinu koja sa preko 20% participira u stanovništvu četiri nekadašnje jugoslovenske republike. Svest o nacionalnoj pripadnosti, istoriji, državnim tradicijama i identifikacija geografskog i etničkog prostora na kome srpski narod živi sukobila se sa interesima ostalih jugoslovenskih naroda." (Lj. Dimić; 2005,108.) U takvim sukobima, praćenim brojnim nepočinstvima sa svih strana, srpski identitetski kapaciteti slabili su na planu demokratske konstitucije, civilne organizacije, građanske subjektiviziranosti i jasne kulturno-prosvetne dimenzije, a jačali u nekim sferama primitivnog ispoljavanja nacionalnih osećanja, rigidne isključivosti i partikularizma, koji nije bio ustanju da uspostavi novi identitetski kodeks srpskog nacionalnog određenja, naslonjenog na najbolje tekovine srpske građanske, kulturne i državne tradicije.

Nagoveštaji demokratske obnove, ma koliko bili skromnih i ograničenih dometa ostavljaju nadu da su procesi potpune nacionalne obnove ne samo preko potrebni, nego i mogući uprkos brojnim izazovima i iskušenjima koji stoje pred srpskim nacionom. "Iako je politička modernizacija bila neka vrsta modernizacijskog zamajca, ona ni u sferi političke subjektivizacije nacije nije ostvarila završni evropski rezultat. Srbi su zaista krajem veka konstituisali nacionalnu državu i stekli nezavisnost, ali proces stvaranja srpske nacije nije tim činom bio dovršen. Iako je nastavljen i u dvadesetom

veku, pa prekinut i razgrađivan u obe Jugoslavije, krajnji rezultat ipak nije bio pozitivan.". (Lj. Despotović; 2008, 36.) Aktuelni procesi ponovnog srpskog nacionalnog definisanja kako u identitetskom tako i u političko-demokratskom smislu, otvaraju mogućnosti za prevazilaženje istorijskih grešaka i zabluda koji su srpski narod zamalo koštali biološkog opstanka. Uprkos svim izazovima, on ima šansu na uspeh samo ako u svom središnjem rezultatu bude poštovao davnu Svetosavsku poruku da se u našem nacionalnom biću prepliću istočna i zapadna kulturološko- civilizacijska paradigma, i da samo u njenoj dobroj harmonizaciji leži istinski napredak srpskog naroda.

SERBIAN NATIONAL IDENTITY – POLITICAL, RELIGIOUS, HISTORICAL, CULTURAL, ETHNICAL AND OTHER FACTORS FOR IT'S CREATION

Summary: There has been made an effort in the text to point types and models of national identities, as well as the role of cultural, historical, religious, ethnical and political factors in creation of Serbian national identity. The role of protonational movements and their influence on creation of medels of modern national state, together with the role of national state on creation of modern national identity is particularly researched. One part of the work is directed to the model of so called synthetic nations as a specific politicaly – identity fenomena of the Balkans and Middle Europe. There is also an analysis of one part of geopolitical factors which influenced on forming of the Serbian identity base.

Key words: Serbs, politics, religion, culture, ethnos, identity, nation, state.

Literatura:

1. Alaida Asman (2002) Rad na nacionalnom pamćenju, Beograd, XX vek
2. Benedikt Anderson (1998) Nacija, zamišljena zajednica, Beograd, Plato
3. Dušan T. Bataković (2000) Nova istorija srpskog naroda, Beograd, Naš dom
4. Radovan Bigović (2000) Crkva i društvo, Beograd, Hilendarski fond
5. Elazar Barkan (2007) Krivica nacija, Novi Sad, Stylos
6. Jovan Bazić (2003) Srpsko pitanje, Beograd, Službeni list
7. Hans Urlih Veler (2002) Nacionalizam, Novi Sad, Svetovi
8. Ernst Gelner (1997) Nacije i nacionalizam, Novi Sad, Matica Srpska
9. Entoni Gidens (1998) Posledice modernosti, Beograd, F. Višnjić
10. Darko Gavrilović (2006) Udari sudbine, Novi Sad, Stylos
11. D. Gavrilović; Lj. Despotović; V. Perica; S. Šljukić (2009) Mitovi nacionalizma i demokratija, CHDR, Novi Sad.
12. Patrik Gery (2007) Mit o nacijama, Novi Sad, Cenzura
13. Ger Dejzing (2005) Religija i identitet na Kosovu, Beograd, XX vek
14. Ljubiša Despotović (2008) Srpska politička moderna, Novi Sad, Stylos art.

15. Lj. Despotović, M. Drobac (2008) Geopolitika i terorizam u vremenu globalizacije, N. Sad, Stylos art.
16. Lj. Despotović, D. Gavrilović (2007) Rat i manjine, Novi Sad, CHDR
17. Lj. Dimić, D. Stojanović, M. Jovanović, (2005) Srbija 1804-2004, Beograd, UDI
18. Lj. Dimić, (2001) Istorija srpske državnosti, SANU- ogranak u N, Sadu
19. Milorad Ekmečić (2002) Dijalog prošlosti i sadašnjosti, Beograd, Službeni list
20. Milorad Ekmečić (1999) Srbi na istorijskom raskršću, Beograd, SKZ
21. Milorad Ekmečić (2007) Srbi između klanja i oranja, Beograd, Zavod za izdavanje udžbenike
22. Furio Ceruti (2006) Identitet i politika, Zagreb, Politička Kultura
23. Klod Molar (2000) Kulturni inženjerig, Beograd, Clio
24. P. Milosavljević (2008) Između Svetog Save i Štrosmajera, Kultura polisa br.8,9,10. N.Sad.
25. Andera Semprini (1999) Multikulturalizam, Beograd, Clio
26. Branimir Stojković (2008) Evropski kulturni identitet, Beograd, Službeni glasnik
27. Antoni D. Smit (1998) Nacionalni identitet, Beograd, XX vek
28. Aleksis Trud (2007) Geopolitika Srbije, Beograd, Službeni glasnik
29. Sima M. Ćirković (2004) Srbi među evropskim narodima, Beograd, Equilibrium
30. Stef Jansen (2005) Antinacionalizam, Beograd, XX vek
31. Vladeta Jerotić (1999) Vera i nacija, Beograd, Ars libri
32. Vladeta Jerotić (2002) Srbija i Srbi, Beograd, Ars libri
33. Vil Kimlika (2004) Multikulturalizam, Podgorica, Cid
34. Eli Keduri (2000) Nacionalizam, Podgorica, CID
35. Robert Kuper (2007) Raspad nacija, Beograd, F. Višnjić
36. Klaus Ofe (1999) Modernost i država, Beograd F. Višnjić
37. Ingeborg Maus (2001) Aspekti narodne suverenosti, Beograd, Dosije
38. E. Hobsbom, T. Rejndžer (2002) Izmišljanje tradicije, Beograd, XX vek
39. Erik Hobsbaum (1996) Nacije i nacionalizam od 1780, Beograd, F. Višnjić
40. Tomas Hilan Eriksen (2004) Etnicitet i nacionalizam, Beograd, XX vek
41. Horst Haselsteiner (1997) Ogledi o modernizaciji u Srednjoj Evropi, Zagreb , Naprijed
42. Vjekoslav Perica (2006) Balkanski idoli 1 i 2, Beograd, XX vek
43. Helmuth Plessner (1997) Zakašnjela Nacija, Zagreb, Naprijed
44. F. Putinja, Ž. Stref-Fenar (1997) Teorije o etnicitetu, Beograd, XX vek
45. D. Ruvarac (1997) Evo šta ste nam krivi, Beograd, Svetlokomerc.